

5775

1561.

N. 5776.

Gesti

Aleksandri - kool.

Üks tähtis kuulutus

ja palwe kõigele Gestirahwale.

laot. irann. kool.

1561

Tartus, 1871.

Trükitud S. Laatzmanni juures.

Aleksandri-kool

I.

Nastal 1860 sündis Willandi maakonnas Liivimaal Cestlaste hulgas see soovimine, Cestirahwa orjapõlwe kautamise ja tema priiiklastmise mälestuseks üht jäädawat asutust teha, mis ühelt poolt rahwa tänu kalli priiuse ande eest üles pidi tunnistama, teiselt poolt kõigele Cestirahwale nüüd ja edespidi midagi tähtsat tulu ja kasu tooma. Soovimine räägiti mõistlikult läbi ja arwati wiimati seda kõige sündsamaks ja tululijemaks mälestuseks, et Cestirahwas enesele ühe suurema ja ülema poeglaste kooli asutab. Koolile pidi

Aleksandri-kool

nimeks saama, Dndsja Keisri Aleksandri Csimeje auustuseks, kes Cestirahwa orjapõlwest päästis ja temale priiuse kingis.

Kui mitukord ja mitme tundja mehega nõuu oli peetud ja asi ka ülematele teada antud, walmistati täieline **Aleksandri-kooli plaan** ja pandi kirja. Sellesinnatse plaani siju on lühidelt kokku wõetud järgmene:

„1. Aleksandri-kool on kõige ülem Cestirahwa kool ja hakkab oma koolitamist säält, kus muud Cesti koolid praegu teda lõpetawad.

2. Aleksandri-koolil on 4 klassi ja täis koolitamise aeg kestab 4 aastat.

3. Koolipoissja wõetakse iga kooliaasta hakatusel wasta ja nõuetakse wasta wõttes nende käest üleüldse seda teadmist ja tundmist, mis Eesti poisid kihelkonna koolides saawad. Pääle selle peawad tunnistuskirjad üles näitama, kuidas poisi ülespidamine endises koolis ja kodu olnud.

4. Koolipoisid on, nii kaua kui Aleksandri-koolis õpiwad, nekruti wõtmise alt lahti, pärast kooliaja lõpetamist aga üksi need, kes wiimsel katsumisel üles näitawad, et nad aujaste õppinud.

5. Õpetamise ja korteri eest ei nõueta koolipoiste käest tasumist, aga sõõgi eest peawad nemad maksma ja peawad neil omad riided ja kooliraamatud olema. Waesemaile koolilapsile antakse, nii palju kui wõimalik, koolilactast abi.

6. Suwel peetakse puhkamist Jaanipäewast kuni Septembri kuni.

7. Kooli peetakse Eesti keeli; Wene- ja Saksa keele õpetamise tarwis on iseäralised tunnid.

8. Aleksandri-koolil on oma iseäraline walitsus, mis Riigi koolide ministeriumi al seisab.

9. Kooliõpetused Aleksandri-koolis on need:

I. Kristiusu-õpetus, Lutheruse katetismuse järele. Püha kirja lugemine tarwiliste seletustega ja õpetus Jumala riigi ja kiriku sündinud asjust. **II.** Eesti keel. Seda saab nõnda õpetatud, et koolipoisid oma emakeelt selgeste ja ilma weata rääkida ja kirjutada oskawad. Õppijaid harjutatakse igasugu asjadest pääst midagi kirjutama, niisamati ka kirju üles panema, mis maja ja ammeti pidamises, kauplemise ja muu asjade toimendamise juures pruugitakse. **III.** ja **IV.** Wene- ja Saksa keele peawad koolipoisid nõnda ära õppima, et kõigest, mis igapäewases elus ja asjatoimetamise juures ette juhtub, parajaste wõiwad rääkida ja kirjutada.

V. VI ja VII. Geographia, Maailma sündinud asjad ja Loomuse õpetus, iseäranis seda tähele pannes, mis meie isamaasse puudub. VIII. Wiisika ehk õpetus maailma loodud wägedest. IX ja X. Rehkendamise ja Geometria. Sellega ühtlast tuleb ka Maamõõtmist õpetada. XI. Seihkendamise. XII. Lühikene põllu- ja aiacharimise õpetus ja Dige majapidamise juhatus. XIII ja XIV. Laulmine ja Muusika õpetus. Laulma õpetatakse kõiki kolipoissa, mängima aga üksi neid, kellel seks näitse loodud mõistus ja himu olewat ja kes selle õpetuse eest iseäranis maksta jõuawad.

Lisa: Megamõõda, kui seks tarwilisi koolmeistrid ja rahajõudu on, saab Aleksandri-kooli korwale üks ühe- ehk kaheaastane iseõpetus asutatud ja alustatud, koolmeistrite wäljaõpetamiseks.

10. Tarwilist rahanduu Aleksandri-kooli asutamiseks ja üllespidamiseks tahetakse awaliku korjamise ja priitahtliku andmise läbi igal pool Gestimaal kokku korjata. Sedamõõda, kudäs raha kokku tuleb, saab kooli suurus ja õpetamise hakatus olema.

11. Praegune plaan on üleüldine ja esialgune, täielisemad ja iseäralised kooli seadused tulewad weel edespäi teha.

12. Seda plaani wõib weel mõne tüki poolest ka muuta, kui ehk asutajad seda soowiwad, ehk kui mõni asi ehk lugu ette tuleb, mis muutmist tarwiliseks teeb. Aga muutmised peawad ikka Aleksandri-kooli põhjustega ühte sündima ja ilma asutajate loata ei wõi midagi muuta."

Selle plaani paniwad Willandi mehed, kelle nõusse pea ka Tartust ja muialt mitu Gestlast jüdamest oliwad heitnud, ülematele ette ja palusiwad neid, teda

läbi waadata ja Aleksandri-kooli asutamiseks luba anda. Paberid saidwad esiti Willandi maakonna koolikohtusse siia antud. Siis rändasiwad nemad Riiga ja jäält Peterburisse. Mitmesugused küsimised ülemate poolt ja kostmised nende pääle kooli asutajate poolt sünnitasiwad kaunis tehakad kirjawahetamist Willandi, Tartu, Riia ja Peterburi wahel. Kirjade ja inimeste jenna tänna käimine tarwitas aega ja mõnesugused iseäralised talistused wiiwitasiwad asja oma wiisi. Nõnda kulus mitu aastat ära. Wiimati oli asi nii kaugele toimetatud, et Riigi Sisimeste Asjade Minister Aleksandri-kooli plaani ja asutajate palwe **Keisri Herrale** ette pani ja Tema käest otsust wotis.

Meie Suur ja Armuline Keisri Herral kiitis ettewõtmiise hääks ja andis 14^{mal} Augustil 1869 oma Kõigeförgema loa, Aleksandri-kooli asutamise tarbeks raha korjata.

Kõigeförgema Keiserliku käsu pääle wõib see kõiges suures Weneriigis sündida ja wõib igaüks nii palju anda, kui jõud ja tahtmine kannab. Keiserlik käst sai Riigi Sisimeste Asjade Ministri läbi ka Riigi Koolide ja Raha Asjade Ministrile, nõndasamuti ka Sinatile, Läänemere kubermangude Kindral-Kubernerile ja Tartu koolikonna Kuratorile teada antud. Selle käsu järele tuleb Aleksandri-kooli plaan ja programm seatud korda mööda Tartu koolikonna Kuratori läbi Riigi Koolide Ministrile kinnitamiseks ette panna, nii pea kui tarwiline raha summa kooli asutamiseks on korjatud. Plaan ja programm peawad suuruse poolest selle möödu järele tehtud olema, kui palju rahanduu kottu tuleb. Kudas raha korjata ja hoida, selle üle seadust teha ja otsust anda, on Sisimeste Asjade Ministri hoolets

antud. Seesama Minister on Raha Asjade Minis-
triga nõuu kokku pidanud ja on siis igal pool renterei-
dele ette kirjutatud, et ja kudas neil raha wasta tuleb
wõtta, mis keegi Aleksandri-kooli tarbeks omast hääst
meelest ja wabast tahtmiseft neisse wiib. Liwimaa
kohta on see kuulutus jo aastal 1869 trükki pandud
ja Liwi kubermangu seitungis Nr. 112 nimetatud
aasta jaus leida.

Suure rõõmu ja tänuga wõtsiwad Aleksandri-kooli
asutajad sõnume Keisri Herra armuliseft otsuseft wasta.
Kõhe astusiwad nemad jälle kokku ja pidasiwad nõuu,
mis neil raha korjamise poolest teha tuleb. Pärast
mitmepoolist läbirääkimist pidi tunnistatama, et Liwi-
ja Cestimaal seft weel kül ei saa olema, et rente-
reid raha wasta wõtawad, mis inimesed Aleksandri-
kooli hääks anda tahawad. Rentereisse wõib kül
rahamees ehk asjaajamise tundja kergeste teed leida,
suuremal hulgal on see tee liig harjumata ehk kõrwa-
line, mitmele üsna tundmata. Pääle selle, kes lähets
kül, kui ta aga mõne kopika ehk ka paarkümmend anda
jõuab, sellepärast rentereisse? Pisemad anded jääsiwad
sedawiisi kokku tulemata ja ommeti on otse neil
oma iseäraline õnnistus ja kätb Aleksandri-kooli asu-
tajate lootus iseäranis nende pääle. Ka näitas rente-
reidel wõimata olewat, iseäralist hoolekandmist, seleta-
mist, otsuse andmist, juhutamist ja kuirustamist Alek-
sandri-kooli tarbeks rahwa seas oma pääle wõtta. Sel-
lepärast soowiti meile enestele üht tõist korjamise wiisi.
Et asjaajamisel oma täieline hoolekandmine, üks tubli
pää ja süda oleks, tõiselt poolt, et wõimalik oleks, kõik-
sugusid, ka kõige wähemaid andeid wasta wõtta ja igas
paigas neid korjata, arwati tarwiliseks, Cestli- ja Li-
wimaa kohta üht iseäralist komiteed seada, kes raha
korjamise siin oma kätte ja oma iseäralise hoole alla

wõtab. Niijuguue komitee sai Juuli kuul 1870 wa-
 litud ja usuti kõit asjaajamine Aleksandri-kooli hääks
 Liivi- ja Gestimaal tema kätte. Komiteel on nimi
Gesti Aleksandri-kooli asutajate komitee
 ja on tema liikmed järgmesed:

1. Dr. Fr. Kreuzwald Wõru linnas, komitee
 auliige;
2. J. Hurt, gümnaasiumi koolmeister Tartus, ko-
 mittee president ehk juhataja;
3. W. Eizenschmidt, Pectri koguduse õpetaja
 Tartus, komitee kassahoidja;
4. J. W. Jannsen, Gesti Postimehe wäljaandja
 Tartus;
5. J. Koeler-Willandi, akadeemikus ja proh-
 wessor Peterburis;
6. C. R. Jakobson, gümnaasiumi koolmeister
 Tallinnas.
7. J. Rosenberg, elementaar-koolmeister Tal-
 linnas;
8. H. Wühner, kihelkonna koolmeister Tarwas-
 tus Willandi maakonnas;
9. J. Rapp, kihelkonna koolmeister Suures Jaa-
 nis Willandi maakonnas;
10. J. Adamson, walla koolmeister Holstres Pais-
 tu kihelkonnas Willandi maakonnas;
11. H. Henno, wallawanem ja peremees Hols-
 tres Paistu kihelkonnas Willandi maakonnas;
12. J. Wühner, peremees Willandi maakonnas;
13. J. Tamman, kaupmees Bernu maakonnas;
14. Pärastpoole sai elementaar-koolmeister R. Kal-
 las Tartus palutud, komiteele tarwiliste kirju-
 tamiste poolest abiks olla, ja on tema jeda oma
 pääle wõtnud.

Komitee pesapait on Tartu linn ja käivad tema liikmed aeg ajalt jenna kofku nõuu pidama, olgu siis, et mõnikord mõni muu koht sündsam näitab. Temal on oma iseäraline pitsjer, selle päälkirjaga: „Gesti Aleksandri-kooli asutajate komitee.“ Komitee päähool on, igalpool Gestirahwa seas abikomiteesid asutada, kes siis kõit omal pool, omas wallas, omas kihelkonnas, omas linnas, raha Aleksandri-kooli hääks korjavad ja aeg ajalt pääkomitee kätte Tartusse saadavad. Pääkomitee annab iga rahasumma üle, mis temale sisse saadetakse, seitungites awalikult aru, paneb raha intressi pääle ja hoiab kõit, mis Aleksandri-kooli hääks ohwerdatakse, kindla hoiu al, kunni kooli asutamisega pääle wõib hakata. Et korjamine igas paigas kindel ja julge wõiks olla, lasseb pääkomitee iseäralised nõõriraamatud walmistada, tähendab neid oma pitsjeriga ja muretseb neid abikomiteede kätte. Need panewad siis kõit anded, mis nende kätte kofku tulewad, hooljaste oma nõõriraamatusse üles ja hoiawad raha jenni omas käes, kunni summa ärasaatmise suuruseks on kaswanud.

Niihäste seesinane iseäraline korjamise wiis, kui ka walitud komitee pandi ülematele ette ja paluti mõlemaid kinnitada. Oktobri kuus käesolewal aastal jõudis Riigi Sisimeste Asjade Ministeriumist tulnud kinnitus Tartusse ja Willandisse ja wõib Gesti Aleksandri-kooli asutajate komitee nüüd oma tööd teelamata hakata.

III.

Nimetatud komitee astub nüüd selle kuulutusega Gestirahwa ette ja palub teda südamekult, Aleksandri-kooli asutamisest osa wõtta ja tema hääks nii palju anda, kui jõud kannab. Zuba ülemal sai tähendatud, et tarwilise raha korjamine üksi sedawiisi sündida wõib,

et igal pool Liivi- ja Gestimaal, kus ialgi võimalik, abikomiteed asutatakse. Need on inimeste jeltsikehed, kes armastusest oma wendade wasta kokku astuwad ja korra pärast Aleksandri-kooli hääks omal pool raha korjawad. Wäga soovida oleks, ei igas suuremas wallas niisugune abikomitee elusse sünniks ja pääkomiteel on see kindel lootus, et niisugusid waldu Gesti- ja Liiwimaal küllalt saab olema, kus wallawanemad ja muud mõislikud mehed ühe kõrgema Gestikooli tulu kõige rahwa kohta ära tunnewad ja koha enesele oma abikomitee asutawad. Kus walla komiteed wõimata, jääb palutakse ja loodetakse, et tundjad mehed kihelkonna komiteeks kokku lööwad ja siis üle kõige oma kihelkonna niisamati raha korjawad, kui teises paigas üfikud walla komiteed oma waldades.

Juhatuses, kudas abikomiteesid seada ja raha Aleksandri-kooli tarbeks korjata, on pääkomitee poolt üks iseäraline **Abikomiteede põhjuskiri** üles pandud ja käib tema sedawiisi:

1. Kes kuskil Aleksandri-kooli asutamise nõuusse heidawad, walitsewad eneste keskest ühe abikomitee, kelle kätte nemad asjaajamise Aleksandri-kooli hääks omal pool usuwad.

2. Abikomitee liikmed on: esiteks üks eestseisus, see on: üks abikomitee president ehk juhataja, üks kirjutaja ja üks kassameister, teiseks korjajad liikmed. Need walitseb eestseisus omapooliste osawõtjate hulgast nii palju, kui tarwis ja võimalik. Kui tarwis, olgu igal eestseisuse liikmel oma abiline.

3. Abikomitee ülem püüdmine on, kõigest omast jõuust raha korjamise eest hoolt kanda ja kokku tulnud annete üle korralist walitsust pidada.

„4. Korjajad liikmed võtavad andeid inimeste käest vastu ja viivad neid kõige hiljemine iga kuu lõpul abikomitee eestseisuse kätte.

„5. Et korjamine korrapäraline ja julge oleks, saab iga abikomitee peäkomitee käest Tartust ühe nõbriraamatu ja nii palju korjamise raamatuid kui tarvis. Korjajad lasewad iga andjat oma käega oma ande korjamise raamatusse üles panna, ehk, kui andja kirja ei osta, siis ristikestega oma andmist tähendada ja finnitada. Eestseisus kirjutab, kui korjajad anded nende kätte viivad, andjate nimed ja anded korjamise raamatust nõbriraamatusse ja tähendab igakord korjamise raamatusse viitungi wiisi üles, et raha vastu on võetud.

6. Abikomitee võib igal ajal nõupidamiseks kokku tulla, kõige vähemalt üks kord kuus, mis juures nõuud ja otsused asjaajamise poolest protokollu ülesse pannakse. Protokollu raamatu muretseb iga abikomitee ise enesele.

„7. Kõik korjamise raamatud, niisamati ka nõbriraamat ja protokollid, hoitakse ilusti alale ja saadetakse wiimati, kui korjamine lõpeb, peäkomitee kätte.

„8. Korjajatel on abikomitee koosolemise korral täieline nõupidamise ja nõuandmise õigus, nõndasamuti ka igal wallawanemal ja igal koolmeistril, kui need ise mitte komitee liikmed ei ole.

„9. Et raha mitte kaua kasulandmata ei seisaks, siis tuleb tema kõige hiljemine iga poole aasta lõpul — korjamise hakkamisest arwatud — peäkomitee kätte jaata. Nimelt soovitakse, et kõik summad, mis wiiekümne rublani tõusnud, kohe ära saadetakse. Igakord, kui raha peäkomitee kätte saadetakse, tunnistawad abikomitee eestseisuse liikmed oma käega nõbriraamatusse, et raha ära saadatud.

10. Kaha kirjad adresseeritakse pääkomitee kassahoidja kätte, kõik muud kirjad, mis pääkomiteele jaata tulewad, selle presidendi kätte.

11. Abikomiteed seisawad pääkomitee juhatusel ja on pääkomiteel õigus, iseäralist läbiwaatamist abikomiteedes ette võtta.

12. Kui mõni ülemal nimetatud abikomitee eestseisuse liikmetest (§ 2) oma kohust ei täida, siis võib tema, asjaloo teadaandmise järele, pääkomitee poolest ammetist lahti lastud saada. Nõndasamuti võib abikomitee eestseisus kolbamata korjajaid omas komitees lahti teha.

13. Igal abikomiteel on õigus, enesele ka au-ehk nõuandjaid liikmeid walitseda, kes iseäralisel wiisil asjaajamisele nõuiks ja jõuiks wõiwad olla.

14. Kus abikomiteed asutatud, saab seitungites teada antud, nõndasamuti ka iga abikomitee eestseisuse liikmed.

Sedawiisi, arwab pääkomitee, võib igas paigas Eesti ja Liivimaal abikomiteesid seada ja jõudu mõõda Aleksandri-kooli asutamist awitada. Näitab mõnes paigas mõni tük ja toimetus, mis seesinane põhjustkiri tähendab, tõsiti paremine sündiwat, siis on see keelamata, et abikomiteed mõne asja oma koha olemise ja tarwituste järele ka tõsiti tallitawad. Pääkomitee ainus soovimine on üksi see, et kõik mõistlikult ja osawaste sünniks ja asjaajamine kaunist wilja kannaks. Nimelt jääb see iga abikomitee oma ära arwata, kudas korjajad igas paigas kõige mõnusamine oma tööd toimetawad ja Aleksandri-kooli kapitaali kõige rutemine kaswatawad. Mis pääkomiteel pääle ülemal seiswa põhjustkirja weel korjamise poolest soovida ja tähendada, on nii iseenesest ära mõistetaw, et teda tarwis ei ole nummerdatud punktidesse ja paragrahwidesse panna. Tema arwab selle

pärast küllalt oletwat, kui aga weel mõned lihtlabased mõtted juure lisab.

Wäga hääks tuleb kiita, kui korjajad iga käigi ja sõidu pääle, mis neil omas elus ja ametis ette tuleb, oma korjamise raamatu kaasa wõtawad ja siis, kui ja kus see sünnib, tutwatele ja naabritele asja ära seletawad ja neilt andeid paluwad. Rahwa kottukäimised waldabes ehk kihelkondabes, niisamati ka pulmad ja muud peud majades, on iseäranis sündjad kohad ja juhtumised, kus korjajad Aleksandri-kooli hääks ilma iseäralise waewata tööd wõiwad teha. Aga weel parem on see, kui abikomitee liikmed waewaks wõtawad ja kõik omad naabrid ja tutwad korda mööda majast majasse läbi käiwad ja nimetatud naabrid ja tutwad siis neile nii palju omast rikkusest ehk waesusest annawad, kui kord kannab.

Pääkomitee teab wäga hästi, et Gestirahwa seas enam waesust kui rikkust on. Sellepärast ei wõi tema ka ialgi loota, weel vähem nõuda, et igaüks palju annaks. Kõik on õige hull mehi — seda teame meie kindlaste — walmis 5 ja 10 rubla andma, üks Gestlane on 50 rubla, teine 100 rubla lubanud, siiski juurema hulga jõud rikkaid andeid ohwerdada ei kannu. Aga mis Aleksandri-kooli asutajad loota wõiwad ja ka kindlaste loodawad, on see, et igaüks midagi annab, olgu ka paljas paarkümmend kopikat. Hulga päält tuleb wiimati hull koku ja mis ühel kahel kõige oma suure waraga üksi wõimalik ei ole, seda wõiwad tuhanded tühja nõuuga, aga ühendatud jõuuga ära teha. Sellepärast palub pääkomitee nimelt igaüht, mitte puuduse pärast andmisest tagasi kohkuda ja ütelda: „Mis mina waene ja wäeti anda jõuan; las' rikkad ja rahamehed annawad!“ Ei, mitte nõnda! Kõhwa mehe kopikad on üksi nii kaua kehwad, kui nad kassinas

lastis kopika nime al seisavad; aga langeb neid laialt suurde seltsi kottu, siis kasvavad nemad ruttu kauniks kapitaaliks ja on niisama vägewad ja wõimsad kui riikaste rubladgi. Andgu siis igauks, olgu anne ka kui suurekene tahes. Ka kõige pisemad summakesed saavad tänuga wasta wõetud ja korjajad ei saa mitte wäsimä, ka neid oma korjamise raamatusse korra pärast üles panema.

Sest olgu korjamise ja abikomiteede kohta kül. Kus meie palumine hääd maad on leidnud ja abikomiteed tahetakse asutada, — ja meie soovime neid igale poole, — sääl hakatagu asjaga kohe pääle. Wiitamisel on palju wigu külles, aga kes kohe hakkab, on poole tööd juba ära teinud. On ju muudusel wanal targal sõnal täis tõsi ja õigus, siis sünnib tema weel palju enam senna, kus abi ja armastust tarwis näidata. On abikomitee wallas, kihelkonnas ehk linnas seatud, siis palume seda kohe pääkomiteele Tartusse teada anda, et ühelt poolt abikomitee koht ja eestseisus siin kirja saaks pandud, teiselt poolt pääkomitee jälle abikomiteele tarwilise nõbriraamatu ja korjamise raamatud kätte wõiks muretseda. Eestseisuse liikmeid üles andes, peame wäga paluma, nimesid selgeste üles panna ja täieste wälja kirjutada, et trükkides eksitust ei tule.

Sünnib kõik nõnda, kui soovime, siis oleme armastuses tegewad ja armastuse tööl ei jää õnnistus ülewelt mitte tulemata. —

III.

Uga, jaab mõni mees küsima, on siis meie niisugust ülemat kooli, nagu Aleksandri-kool olla tahab, hädaste tarwis? Meil on ja linnades ülemaid kooli-

sid küllalt, freiskoolisid ja gümnaasiume. Senna wõiwad ju ka Eesti poisid astuda, kui tahawad ja jõud kannab. Mis pärast siis suurt waewa ja kulu ette võtta ja mis eäralist suurt kooli asutada? See näitab asjata olevat.

Mitte sugugi asjata, kostame meie. Meil on, Jumalale tänu, linnades küll õige kannis hull ülemaid koolisid, aga mitte üht ainust ülemat Eesti kooli. Õigis linna suuremais koolides õpetatakse Saksa keeli, mitte ühes ainus Eesti keeli. Meie armame seda Eesti rahwa kohta suureks puuduseks ja tahame alamal lihibelt äraseletada, **mispärast meile ülemaid Eesti koolisid tarwis on, see on: niisugusid koolisid, kus lastele wõi poistele täielisemat õpetust nende eesti emakeeli antakse.**

Esiteks peame tunnistama, et kõik tõsine ja täieline, mõnus ja mõjuja õpetus, nii häste waimu kui ka südame äratamine ja harimine, ükski sündinud emakeeli inimesele antud saada wõib. Sellepärast on ka iga rahwa juures, kes koolide õnnistusest osa wõtawad, rahwa koolid ikka rahwa keeli. Saksamaal õpetatakse lapsi Saksa keeli, Wenemaal Wene keeli, Prantsusmaal Prantsus keeli, Inglismaal Inglis keeli j. n. e. See on nii loomuline ja nii iseenesest äramõistetaw, et meie teades kellelgi weel meele ei ole tulnud ja meie arwates ka kellelgi meele ei saa tulema, soowida, et Saksamaal Wene keeli ja Wenemaal Saksa keeli lapsi saaks õpetatud. Dippijal peab keel, kellega teda õpetatakse, selge olema, siis ükski wõib tema õpetusest häste aru saada. On koolis õpetamise keel lapsele wõõras ja ise weel õpitaw ja õpetataw, siis peab niisugune asi waimu ja meele harimist kui kammits kinni. Dippijad peawad suure waewa ja suure aja kuluga weel

enestele riista valmistama, mis läbi waim võib haritud saada. Ja tõeste! Selle riista kätte saamine ei ole kellelgi kerge. Kes ise wõrraid keeli ei ole õppinud ehk neid üksi puudulikult tunneb, see ei mõista uneski ära arvata, kui ülliraske see on, wõrrast keelt nii ära õppida, et inimene temas ja tema läbi täieste mõtleb, et tema wõõra keelega nagu oma emakeelega tahtistamata tallitab. Mitu aastat hoolast õppimist ja alatist harjutamist kulub selle pääle ära. Kõl arwawad mõned õppimata inimesed, et neil ehk tõistel wõõras keel ju käes, kui lihtkorralistel tallitustel igapäewases elus mõne sõna ära mõistawad ja ka wõõral keelel küsimiste pääle wastawad. Aga, paraku, see ei ole weel kellegi keel ega ükski keele mõistmine. Paljas poterdamine ja hädawaewaline asjaajamine on ta, muud midagi. Tühja tühja küsimist ja weel lühemat koostmist võib temaga ehk ära tallitada, aga sügawmaid ja suuremaid asju, iseäranis nüüsguunid asju, mis inimesele üsna uued ja teda mõtlema sunniwad, ei jõua keegi puudulise keelega ära arutada. Ja onnmeti koolis tuleb iga päew hull uusi asju ette ja poisid peawad igas tunnis terawaste mõtlema, kui õpetusest kasu tahawad saada. Aga mis peab puudulise keelega pois meeles pidama, kui ta asjast häste aru ei saa, kui ta täieste ei mõista, mis koolmeister kõneleb. Ehk mis peab tema mõtlema, kui temal kõik täielisemad mõtlemise nõund, see on: tarwilised sõnad ja kõnekäänud puuduwad. Pois istub hulga aega pool asjata tõiste hulgas, raiskab aega ja wanemate wara, ja õnn on igakord, kui ta weel himu ja tahtmist õppimise pääle ära ei kauta. Sünneb aga seda, siis ei saa keegi teadja seda imets panema. Ükski asi ei wõi küll enam tüditada, aega igawaks ja asja läilats teha, kui arusaamata nagu kõrwutu ja keeletu tõiste hulgas istuda. Peab õpe-

tus hakkama ja lastele armsaks jaama, siis peab tema nagu pilt selgeste ja nägusaste neile ette pandama, aga see on jääb võimata, kus poistel kooli keel võõras, olgu koolmeister muudu kui tark ja teadja tahes. Hakkaja, selge, nägus ja jääja õpetus võib üksi emakeeli antud saada, sellepärast soovitakse ka Eesti Aleksandri-koolis Eestikeeli noori inimesi õpetada ja harida.

Õhõranis kahjuline on võõras keeles õpetamine ja juhatamine südame äratamise ja harimise poolest. Kallid sõnad, mis usuõpetuses ja elujuhatuses nagu hää seeme lapse südame põldu peatšivad tungima ja jääb sugu kandma jää võõra, nad lendavad võõras keeles ja võõras hääles nagu libled tuulde ja lõikust ei ole niisugusest külwist mingisugust loota. Lapse süda, mis nii pehme ja paras, õige usu ja auja elu juuri wasta wõtma, nii walmis, tõsisele wagadusele maad andma, ja nii elaw, armastuses põlema süttima, ta jääb tuimaks ja külmaks. Laps kuuleb kül sõnade helisemist, aga se on temale paljas wäse kumise-mine, hingeta ja waimuta, mis südant ei liiguta ega meelt ärata. Laps närib wõõra keele sõnade kallal nagu kuita koorte kallal, nende tuum ja tera jääb temal maitsemata. Ja tõeste, kes oma usuõpetuse ja elujuhatuse wõõras keeles on saanud, sellele ei ole ta muud olnud, kui wõõra keele sõnade õppimine ja seegi weel puuduline, sest koolmeistri püüdmine ei olnud ju keelt õpetada waid meelt. Mis maksab koit tundmine ja teadmine, kui süda soojendamata, tahtmata karastamata ja elu õige juhatuseta jääb? Arutamata jäägu weel, et, kui usu ja elu õpetust muuks muudetakse kui ta on ja olema peab, olgu ka keelte õppimiseks, see laiduwäärt usu asjade alandamine ja Jumala sõna wõõriti pruutimine on. Ei! Õige usk ja õige elu juhatus võib inimesele üksi tema emakeeli täieste antud

saada ja sellepärast soovime meie ka omale Eesti Aleksandri-koolile Gestikeelt õpetamise keeleks.

Et meie siin mitte omast pääst sõnu ei sünnita, ega iseäralisest tuulest tulnud tujust tühja ei talla, saab iga tähelepaneja ja teadja lugeja ära tundma. Waa-tame oma linna kooli tubadesse ja küsime: On meie Eesti poisid jäl seda kasu saanud, mis õigusega niisugustest koolidest loota ja oota võib. Meie võime julgeste ütelda: Mitte! Olgu kool iseenesest kui häa ja koolmeistriks kui hoolsad tahes, Eesti poissja pidas puuduline Saksa keele tundmine väga tagasi ja õpetamisel ei võinud täielist mõjumist olla. Meil on neid paljugi, kes kaks ehk kolm aastat freiskoolis käinud, aga vähe on nende hulgas niisugusid, kes keele ja meele, teadmise ja tundmise, usu ja elu poolest nii palju õppinud, kui freeiskool õpetada jõuab. Suurem jagu endisi freiskooli õppijaid on küll ka midagi õppinud, aga enamiste kõik asjad on neil poolikud, tumedad, nende teadmised ujuvad nagu udu sees ja wajuwad wiimati pimedasse unustusse. Tõsist meele äratust ja südame harimist otsime meie neilt niisamati asjata. Sest siis ka tuleb, et mitmest noorest mehest, kes hulga aega linnas olnud ja koolis käinud, wiimati suurt asja kudagi wiisi ei saa. Üht ammetit põlgawad nemad alatumaks, tõist ei jõua nemad pidada, mõni eksib wiimati üsna metsa, kus nad hallkuuest ja reinuwaderist märku wõtawad, kudast kõige kergemine ilmas elatakse. Seda on mitukord sündinud ja rahwal on oma jagu õigust, kui mitmes paigas üteldakse, koolitamine toowat enam kahju kui kasu, linnast tulewat koerad ja kelmid wälja, j. n. e. Poolik koolitamine ja puuduline õpetamine on mitmelt poolt tõeste kahjuline. Ja mispärast on meie koolitamine ja õpelamine puuduline? Wististe, mitte sellepärast, et meie

linna koolmeistrid hooletumad ja halvemad oleksivad kui muial. Meie Cesti linnades teevad koolmeistrid niisamati tööd kui Berlinis ehk Peterburis, aga meie õpetamise keel ja viis ei sünni täieste Cesti laste kohta. Meie linna koolid on Saksa koolid, aga Cesti lastele on Cesti koolisid, Cesti õpetuskeelega tarvis. Meie linna koolidest võivad üksi need Cesti poisid täit tulu saada, kellel võimalik on, kümme ehk enamgi aastaid koolis käia ja siis Saksa keelega nii läbi kaswada, et ta neile tõisiks emakeeleks saab. Aga neid on vähe. Suurem hulk peab kahe kolme aastaga ehk weel vähemagagi rahul olema. Selle ajaga võib küll püüdjä pois omas emakeeles õige kaunist õpetust saada, wõõra keele kool ei jõua temale ei keelt suhu ega haritud meelt pähä panna.

Meile on häa kreiskoolide wäärilisi Cesti koolisid ainult waja; üks niisugune tahab Cesti Aleksandri-kool olla.

Aga, kas siis Aleksandri-koolis Saksa ja Wenekeelt sugugi ei saa õpetatama? Saab küll ja on seda ju ülemal Aleksandri-kooli plaan tähendanud. Aga Saksa ja Wenekeel ei saa mitte õpetamise keel, waid õpitaw keel olema. Mõlemaid tahab Aleksandri-kool häste käsitada ja harjutada ja saawad mõlematele omad iseäralised tunnid tähendatama. Keelte tundmine on igale mehele kaunis wara ja mõnus abi elus ja Cestlastele üleüldse on need kaks keelt kõige tähtsamad ja tarwilisemad. Nemad on seda meile, mis Sakslastele Saksaamaal Inglise- ja Prantsuskeel. Et Aleksandri-koolis kõik õpetus ja seletus selgel Cesti keelel saab sündima, siis wõime kindlaste loota, et ka keelte õpetamine mõnufam, hakkajam ja jäädawam saab olema, kui see muidu võimalik on. Pääle selle võib üks wõõras keel üksi siis täieste ära wõistatud ja õigeste kätte õpi-

tud saada, kui teda õpetates oma sündinud emakeelega kõrwu ja kottu seame, kõnet ja ütlemisi ühest tõise limber paneme ja kummagi iseloomu lastele ära seletame. Seda Saksa koolides sündida ei wõi, sest jään arwatasse Saksa keelt poiste emakeeleks, Eesti keelt jään keegi ei kuule. Aleksandri-kool tahab ka keelte tundmisele ja mõistmisele hää põhja panna ja on põhi kawnis ja kindel, siis saab õppija, kui ta koolist välja on astunud, selle pääl ka igapäewases elus wõõra keelega ruttu ja kergeste toime ja tema läbi ka pea ja kergeste oma asju ajama, kus ja kuda tarwis. —

Tõine asi, mispärast meile ülemaid Eesti koolisid Eesti õpetuskeelega tarwis, on see, et noortest meestest, kes jenni wõõra keele koolides kaswatatud saiwad, ka tublimaid ja täielisemaid, Eesti rahwale üleüldse wähetulu on tulnud. Noored Eesti-lased lahkusiwad wõõras keeles õppides ka rahwast ära ja käiwad oma iseäralist eluteed. Rahwa juhatajaid ja walgustajaid neist palju ei saanud. Nad ei arwa enamast enam Eesti-lasteks, waid Sakslasteks, et nad küll seba sugugi ei ole. Sedawiisi kautab Eesti-rahwas oma liikmetest otse need ära, kes oma õppimise ja waimu harimise poolest kõige kaugemale on jõudnud. See on suur kahju. Rahwa elupuust saawad kõik õilmed ja wili ära nopitud, känd ja oksad üksi jääwad. Rahwas püüab suure kulu ja murega oma noort sugu kaugemale awitada, kui ta ise oli wõinud saada, täielisemat teadmist ja wiisakamat elu temale anda, aga noor sugu pöörab rahwale selja ja ei taha oma wanematest ja omastest wiimati teadagi. On meel ja süda nõnda rahwast lahkunud, siis lahkeb ka kõik osawõtmine rahwa elust, tema tööst ja tegudest, tema kasust ja kahjust, tema rõõmust ja kurbdusest. Rahwas jääb oma wana paika ja ei tõuse waimu harimise poolest kõrgemale sugugi.

Et see kahjuline ja inetu rahvast lahkumine ja sou salgamine meie seas kauks, jeks on väga tarwis, et meie koolid rahwa olemisega, nii palju kui ial wõimalik, ühendatud jääwad. Aga kõige suurem ja kindlam sibe, mis inimesi koos hoiab, on pääle nende usu nende keel. Sellepärast tuleb kindlaste nõuda, et meile ülemaid koolisid saaks, kus meie noort sugu Gestickeeli õpetatakse. On üks keel kodu ja koolis, siis saab ka meel seefama jääma ja lahkumise mõtted ei wõi maad leida.

Kolmandaks peame üttema: Meie rahwa olemine ja elamine on muidu rahwa oma keele pääle seatud ja see on loomuline ja õige. Kirikus kuulutatakse Gestickeeli Jumala sõna, kogukondades mõistetakse Gestickeeli kohut, seitungid käiwad meile Gestickeeli, kula ja kihelkonna koolid õpetawad Gestickeeli, õpetatud mehed uuriwad Gestickeelt, Gestickeele kirjawara püütakse täielisemaks ja suuremaks teha j. n. e. Peab see meie ülema koolidega tõisiti olema? Peawad nemad wõõral keelel õpetama? Mitte! See oleks koguni wasta õhja ja loomu. See kiusaks ühelt poolt maha, mis tõiselt poolt ehitatakse, laidaks seda ühelt poolt, mis tõiselt poolt kiidatakse, tunnistaks seda siit kahjuliseks, mis säält tulufaks arwatakse. Ei! Ka meie koolid peawad Gestickeele põhja pääl edasi püüdma ja seda on weel iseäranis tähtsaste tarwis. Kool on igale toimetusele ja tööle pärast nagu põhi ja teda peab kõige hoolsamine loomulikult peetama ja täielisemaks tehtama.

Et wõõras keeles õpetamine Gesti poistele mitmetpidi puuduline ja waewaline, oleme juba ülemal pittemalt seletada püüdnud. Siin wõime weel tüki juure lisada. Meie emakeel jääb linna koolides nii kõrwale, et poisid, kui säält wälja tulewad, Gestickeeli niigi palju ei mõista, kui kihelkonna kooli poisid. Pois wõi noor

mees wõib muidu õige hästi õppinud olla, aga kahju, ta ei jõua kogukonna kohtus üht liht protokolliki korra pärast üles kirjutada, weel vähem neid Gestickeele kirjutusel õpetada ja juhutada, kes omas ammetis seda tarwitawad ja õppinud mehe käest juhatusi oodawad. See on kahetsemise wäärt ja paha asi, iseäranis kohtudes ja kontrahside tegemise juures, kus iga kirjutatud sõna ja ütlemine palju kaalub. Ühest ainust wõõriti ja wiltu seatud sõnakäänust wõib suur eksitus ehk pahandus tulla. Kas see õige ja häa?

Meile on, peame jälle ütleva, ülemaid koolisid tarwis, kus Gestickeelt ja Gestickeeli õpetatakse. Mis maksab kõit edasipüüdmine muidu, kui mitte koolisid loomulisel wiisil kõrgema ja ülema korra päälle ei seata. Pääle üleülbise edasipüüdmise soowimine meie Gesticrahwale enam õigusi ja õsawõtmist mitmest asjast, kihelkondade olemises, kokkutulemistes oma maa asjade pärast j. n. e. Aga ärgem unustagem ära, et õigused ja õsawõtmine üksi nende kätte usutud wõiwad saada, kes midagi ja nimelt häste õskawad ja kõigiti mehed on. On niisugused mehed puudumas, siis wõib õigusega ütelda: „Kes annab hullu kätte pilli, hull ajab pilli lõhki.“ Sellepärast, tahame meie seda wana sõna eneste kohta wõimatumaks teha, siis muretsegem, et meile mehi saab, kes esiti midagi õskawad ja kaaluwad, teisels Gesticlased on keele ja meele poolest. Aga kõit muretsemine saab asjata olema, kui meile mitte kõrgemaid Gestic koolisid ei saa. Üksi sääal wõiwad nemad kaswada.

Pääle selle tuleb meele tuletada, et ülema Gestic koolide läbi ka Gestic keel ise ülemaiks tõuseb. Ta saab haritud ja täielisemaks. Gestic keelt ei saa siis mitte üksi õppimata inimesed rääkima, waid ka õpetatud mehed ja ammetnikud. Koolide tarbeks ja koolide läbi

saab Gesti kirja wara kaswama ja igapidi täielisemaks minema. Sest kõigest saab rahwale oma iseäraline suur tulu tulema.

Ratsugu meie asja kust küljest tahes, meie ei wõi tõisiti tunnistada: Kes Gestirahwale tõsist ja loomulist edasiäämist ja õitssemist igapidi soowib, peab temale ülemaid koolisid Gesti õpetuskeelega soowima. Aleksandri-kool tahab esimene niisugune olla. Iga alustus on raske, ja raskus ei saa ka Aleksandri-kooli asutamisel tundmata jääma. Aga et Jumal ühtki hääb ettewõtmist õnnistamata ei jäta, kui aga inimesed oma kohusid täidawad, siis hakkame julgeste ja kindlaste pääle. Meie palume kõiki Gestlasi ja Gestirahwa sõbru igal pool, Aleksandri-kooli asutamisest sõna ja teuga osa wõtta. Kool peab kõigele rahwale kasu tooma ja meie loobame sellepärast, et ka kõik rahwas teda põhjandama saab. Kõik on asi Willandi maakonnas alanud ja praegusest kuulutusest saadik tahab ülemaal nimetatud komitee teda oma iseäralise hoolega edasi ajada, aga sellepärast ei ole Aleksandri-kooli asutamine mitte üksi Willandi rahwa asi, weel wähem komitee liikmete erategu — need on ju kõik oma kooli ära käinud, — waid kõige Gestirahwa asi. Nõnda arwawad ka kõik pääaltwaatajad, kes sest ettewõtmisest midagi teawad ja teadjaid on igal pool palju. Ka Keiserlik kass, mis meile loa raha korjamiseks armulikult annud, ei räägi mitte Willandi koolist, waid Gesti Aleksandri-koolist. Et asi nii on, siis oodetakse ka, et kõik Gestirahwas teda kui üks mees toimetab. Oleme meie osawõtmata, tuimad ja sitted, siis on see laitusüks ja tagaräägitawaks nõduruse tunnistuseks kõigile, aga ajame meie asja ja anname meie abi kõik jõudu mööda, siis on see meile kiituseks ja auustawaks mehise meele täheks nüüd ja tähtjaks mälestuseks edespidi. Meie käes on walida,

kumba tähte ja tunnistust tahame. Pääkomitee loobab kindlasti, et praegused Gesti lapsed ka kofku heita ja sihel meelel üksteist arvitada mõistavad, nagu meie estivanemad seda ennewanast mehe moobi mõistfiwad, ja enesele kui mehed mehise tunnistuse waliwad. Ühtlasi näitame meie, Aleksandri-kooli asja hooljaste kätte wõttes, et meie tänulikud oleme selle armu eest, mis meie suur ja kallis Riigi-Jsa meile oma loa andmise täbi kinkinud. Ja oleme meie kui mõistlikud ja tänulikud lapsed Tema tutwaks saanud, siis wõime ka edespidi rõõmsamine ja julgemine tema trooni ette astuda, kui ajad ja olemised seda teha kasiwad.

Pangem siis, armsad Gesti wennad, kõi ühtlasi omad nõuud kofku, olgu nemad suured wõi pisukesed, ja ehitagem ühel meelel ja ühendatud jõuga Aleksandri-kooli. Wida enam jõudu kofku tuleb, seda kaunim ja täielisem saab ehitus olema. Argem lastem ennast efsitada ei paremalt ega pahemalt poolt, asi ise tunnistab omast tulust ja tarwitusest. Weel wähem tohib meid see osawõtmisest tagasi hoida, et mõnele kool ligemale, mõnest kaugemale saab. Ühe kaugel ei wõi ta kõigist ommeti ialgi olla, aga selle eest saab mu-retsetama, et ta wõimalikult kättejaadaw igale poole on. Peak's mõnele mehele mõte tulema, et kool temale ja tema lastele enam mingisugust tulu ei wõi tuua, siis palume tõiselt poolt meele tuletada, et tema laste lapsed kooli kasust mitte ilma ei saa jääma ja õige wanaisa mõtleb ka nende pääle. Kes ainaüksi seda tulusaks ja tarwiliseks arwab, mis ta oma silmabega näha, kättega katsuda ja oma pauna panna wõib, see ei ole waba inimene, waid kahelordne ori. Gesti-r. hwas ei ole enam ori.

Jseärani loodame, et waldades walla wallitus ja koolmeistrid eht muud mehed, selle tundmine sügawam

ja teadmine laiem, kõige kihelkonna kohta jälle ausad
kiriku õpetajad ja kihelkonna koolmeistrid Aleksandri-
kooli asjaajamise oma hoole alla võtavad.

Sellega lõpetame meie oma kuulutuse ja palve.
Sunnistagu Jumal andeid ja andjaid!

Geesti Aleksandri-kooli asutajate Komitee nimel

J. Hurt,

gümnaasiumi koolmeister Tartus,
komitee president.

Досволено цензурю, Рига, 26-го Ноября 1871 г.

